

„Mi, pusztinaiak”¹

Ahhoz, hogy egy nép vagy népcsoport otthonosan érezze magát az országában, vagy akár csak a saját falujában, tisztában kell lennie önmagával, ismernie kell múltját, jelenét, számon kell tartania értékeit, erényeit és – mert minden népnek vannak – gyöngéit is. Ezáltal lesz *önbizalma*. Amíg egy-egy falu népe csak a szájhagyományban őrizte a múltjára és önmagára vonatkozó tudást, az emberi emlékezet tartotta számon a közösség fontosabb eseményeit, jelesebb személyiségeit, addig működött a hagyományos értékrend. Addig valóban azoknak a történeteknek, azoknak az embereknek az emlékét adták szájról szájra, apáról fiúra, akik valamilyen szempontból jelentősek voltak a közösség életében, így vagy úgy valami hasznosat – ne adj’ isten károsat – cselekedtek életük során. A *családi hagyományban* természetesen minden felmenőt, leszármazottat és oldalági rokont illik ismerni, őket ugyancsak a szájhagyomány rögzíti az emlékezetben. És milyen jól! Régen, főleg keleti rokonainknál, így fogadták az idegent: *ki vagy és kik atyáid?* És aki nem tudta felsorolni őket legalább hetedízíglén, arról kiderült, hogy nincs tisztában a származásával, hiányos a hagyománya, bizonytalan a szellemi öröksége. A *család hagyománya* ugyanis fontos része az ember identitásának, magyarul: *azonosság tudatnak*. Ugyanilyen fontos a *közösségi hagyomány*, hogy egy népcsoport ismerje sorsának hordozóit: múltját, jelenét, közös értékeit. Hogy ne lehessen, vagy legalábbis nehezebben lehessen megtéveszteni, idegen, számára ártalmas érdekek számára felhasználni.

Az értelmiség nélküli, identitáshiányos moldvai csángómagyarok számára különösen fontos, hogy ismerjék önmagukat, falujuk eredetét, megtelepülésük körülményeit, természeti és épített környezetük fontosságát, falujuk nevezetes eseményeit, jeles személyiségeit. Ez alkalommal nézzünk körül itt, a Tázló folyó mentén fekvő Pusztinán. De ne is csak nézzünk, hanem lássuk is: mit érdemes tudniuk az itt élőknek erről a faluról, mire lehetnek büszkéek a Pusztinán született, itt élő, vagy innen elszármazott emberek? Mi köti össze őket, minek az ismeretétől lesznek *pusztinaiak*? Mire épülhet identitásuk, azonosságtudatuk?

¹ Ezt az írást Nyisztor Tinka kérésére állítottam össze.

*

Pusztina a legfiatalabb moldvai magyar települések közé tartozik. Az 1764. évi madéfalvi vérengzést követően, a 18. század utolsó évtizedeiben keletkezett, mégis: a falu megtelepedésének körülményeit csak a helyi szájhagyomány tartja számon. Ez pedig arról szól, hogy az Erdélyből, közelebbről Csíkból érkező bujdosók először a közeli román falvakban, főleg Blegyesten kaptak munkát, cséplőmunkásként dolgoztak. Később valószínűleg ezek a cséplők jöttek a mai Pusztina helyére, amikor azt egy Nemes nevezetű ember kibérelte. Úgy mondják, hogy az elsőként érkezettek pusztai helyet találtak itt, s erről kapta a falu a Pusztina nevet. Ezt a más falvakban is hallott „eredetmondát” úgy kell értelmeznünk, hogy néhány csíki faluból már korábban jártak csépelni a Tázló völgyében lévő módosabb birtokokra, így a madéfalvi ágyútűz után a már ismert – vagy legalábbis nem ismeretlen – moldvai helyekre menekültek, bujdosnak.

A népi emlékezet szerint az első telepesek a jelenlegi falutól északkeletre, a Pojána nevű helyen vertek tanyát, ott néhány házból álló falut hoztak létre, amit részben még a 20. század elején is laktak. De mert templomuk nem volt, idővel ők is leköltöztek a mai faluba. A 20. század legelején született Kaszáp István az 1960-as években így mesélte el a falu keletkezésének öregektől hallott történetét: *Jártak ide bé Csíkból csépelni, s tőlük született Pusztina. Jártak ide, s mikor Madéfalván meglótték a székelyeket, és ide menőkültek akik elbujdosnak, met má ismerőssek vótak. S ide béjött egy dzsenerál, Nemes nevezetű. Tátám mesézte, én eszt a dzsenerált nem értém. S ittegyen kibérelt egy birtokot malmosul, kurtéstól mindénestül. S a magyarok Blëgyëstben, amikor meghallották, hogy kërëkedett egy magyar bojér, harmincan vótak azok a cséplők, kijöttek ide a bojérhoz, s megszálltak ide fënn a Fenekben, s a Lacierdeiben, a Pojánán. Merthogy Lacik vótak az előbbcöri pusztinai lakosok, asztánd a Becék, asztán az Erössök, s erre felé a Pálok, Barták. S amikor jöttek ki Blëgyëstből, az erdön kaptak egy kicsi harangot. Ezt a harangot a törököktől ducták vót el, met mikor béjöttek ide a törökök, a harangokat gyütötték ëssze, álgyút öntöttek belőle, met az egyféle réz vót. De hogy azt kik ducták el, ma sem tuggya senki. Hanem azok a zëmberek mekkapták s ëhoszták ide Pusztinába.*

Ez a Blegyest (Blăgești) ma Pusztinától északkeletre, a Beszterce völgyében található. Magyar lakossággal szerepelt Zöld Péter 1781-ben, Bat-

thyány Ignác erdélyi püspöknek küldött jelentésében (DOMOKOS 2001. 88.), Pusztináról azonban itt még nincs szó, s mivel magyar népességével más forrásban később sem találkozunk, valószínű, hogy lakossága hamarosan átköltözött Pusztinába – esetleg éppen ők alapították a falut.

A falu első írásos említése 1792-ből való. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a falu 220 esztendő, hanem azt, hogy akkor már létezett. A bécsi állami levéltárban őrzött 1792-es térképen szerepel 62 családdal (DOMOKOS 2001. 98.), tehát a megelőző évtized(ek)ben kellett létrejönnie, hiszen a moldvai római katolikusok *Almanahja* szerint első templomát 1780-ban építették. (*Almanahul* 2012. 276.) Tudnunk kell, hogy a 18. század végén Moldvába menekült magyarok már nem kaptak olyan kiváltságokat, mint a korábban jöttek, ezért a pusztinaiak nem lettek rezesek (răzeș), vagyis részes szabadparasztok. A Pusztinával egy időben települt Lészped (Lespezi), Frumósza (Frumoasa) magyar, és a szomszédos Kömpény (Cîmpeni) elrománosodott lakossága sem volt rezes. Amint Kaszáp István mondta: *klékások vótak aszt monták nekik klékás, olául, magyarul nem tudom. Szegények vótak. A lekkicsibb földünk nekünk vót ittegyen.*

Él aztán a faluban olyan emlékezet, hogy érkeztek telepések Erdélyből Pusztinába a 19. század első évtizedeiben is, ami összefügghet a nagy erdélyi éhínséggel. Egy 1820-ból való forrás szerint ugyanis – több székelyföldi település is pusztán maradt „az 1817. esztendőbeli rendkívül való szükségnek idején, amikor a szegény köznép közül igen nagy számmal Hazájukat el hagyván, többnyire a szomszéd Móduvába, Törökföldre, az éhségtől magokat menteni kívánván, által költöztek, akik közül némelyek visszajöttek, némelyek pedig [...] végképpen ottan maradtak.” (PÁLANTAL 2003. 178.)

Hogy mi lett később a hagyomány szerint Pusztinát alapító Nemesel, nem tudjuk. Jerney az 1840-es évekből leírja, hogy a falu „a székelység felfegyverzésével egykorú, mikor a fegyver elől menekülni akarók maguknak moldvai határok közt választának sokkal több teherrel járó életet a katonáénál, és a puszta helyről, melyen megtelepedtek, az első megszállók így nevezték.” Ugyanitt megemlíti, hogy „földbirtoka magyar eredetű magtalanoktól volt véghagyományban a varatiki kalugernők zárdájának adományozva, később cserében vevé által az agapiai. A hagyományozó oklevelekben a mostani pusztinaiak előtt számtalanszor felolvastattak a két magtalan testvér, Andriska és Mariska neveik, kik a szomszédos

szkorczényi, vallomások szerint szintén magyar eredetű rezések közül valónak, alkalmasint a hagyományzat előtt már eloláhosodva; különben hagyomány alig történhetett volna.” (JERNEY 1851. 203.) Mindez egybevág azzal, hogy a falu öregjeinek emlékezete szerint 1864 előtt *valami görög barátok* birtokában volt a falu, Frumószán *féjjel nyóc kilométerre vót, úgy monták monészírja Tazlau*. A jobbágyfelszabadítást követően pedig elsősorban az eszkorcéni bojártól béreltek földet, s ott napszámoskodtak a pusztinaiak. Jól írja tehát Jerney János a moldvai magyarokról készült egyik legelsőnek tekinthető tudósításában, hogy az idegen földön való kényszerű katonáskodás – és a tárgyalás helyett ágyútűzet nyitó osztrák támadás – elől Moldvába menekült székelyek utóbb még nehezebb életre, bujdosásra és hányatott jobbágyosorba kényszerültek. Vagyis szabadságvágyuk szolgaságba vitte őket. Ám végül ilyen körülmények között is helytálltak, s olyan falut, olyan közösséget hoztak létre, amely később példát mutatott az egész környék számára.

*

De hát mire lehetnek, mire lehetnek büszkék Pusztina mai lakosai? Mit becsülhetnek leginkább a falujukban és önmagukban?

Mindenekelőtt azt, hogy több mint két évszázadon, tehát legalább hét, de inkább kilenc nemzedéken át *megőrizték magyar nyelvüket* és a körülményekhez képest *magyarságtudatukat* is. Mindenesetre jobban, mint a Moldvába menekült székely-magyarok többsége. Az egészen kicsi gyermekeket kivéve – akikhez a moldvai csángók kénytelenségből felvett rossz szokása szerint a szülők itt is románul szólnak, így csak később, nagyobb korban sajátíthatják el anyanyelvüket –, a falu összes lakója érti, túlnyomó többsége beszéli is ősei Erdélyből hozott székely nyelvjárásuk régies formáját, gyakorlatilag még a távoli városokban élő, öregségükre hazaköltözők sem felejtik el teljesen.

Föltétlenül büszkék lehetnek *Szent István magyar király oltalmában álló templomukra*, s arra a minden tiszteletet megérdemlő erőfeszítésre, amivel az elmúlt bő fél évszázadban a különféle egyházi ármánykodással szemben a mai napig megőrizték templomuknak és falujuknak ezt a rangját. Teljesítményük értékét növeli, hogy Moldva többi – Herló, Kickófalva, Magyarfalva és Szőlőhegy – Szent István királyunk nevére szentelt templomát nem sikerült megőrizni a magyarelles moldvai klérussal szemben.

Moldvában tehát nemcsak Szent István nem tudja már megvédeni a magyarságot, de még híveik sem tarthatták meg oltalmában templomait – kivéve ezt az egyetlen pusztinait.

A falu első templomát 1780-ban építették, s már akkor Szent István magyar király tiszteletére szentelték, plébániáját pedig 1830-ban alapították Lujzikalagor filiájából. A kalandos sorsú templom fából készült és Jerney János a következőket írta róla: „Fatemploma sz. István magyar kir. tiszteletére épült, ’s az oltárképen első királyunk látható magyar öltözetben, az olaszok nem kis kedvetlenségére.” Akkoriban ugyanis több alkalommal a magyarokat mélyen lenéző olasz papok „működtek” Pusztinában. Az 1839 és 1843 között *szolgálatot* teljesítő *Petrás Incze Jánost* és *Funták Kozma* magyar ferences szerzetest 1854-ben egy Schnobal nevű „tót” követte, 1868-ban pedig egy Philippon Corridoni nevű „fiatal, tüzes olasz minorita” (KOVÁTS 1870. 13.), aki „beszél egy keveset magyarul, amennyi eddig magyar híveitől ráragadt, de magát bővebben képezni nem akarja”, [...] kitűnt róla továbbá – írja Kováts Ferenc –, hogy a legvérmesebb és türelmetlenebb olasz pap, kire Mazzini és Garibaldi valószínűleg büszkébbek lehetnének, mint a misszio és azon komoly ügy, mely rá van bízva.” (IMETS 1870. 52.) Pedig az 1851-ben kiadott *Schematismus S. Missionis Romano-Catholicae in Principatu Moldaviae* szerint a pusztinai plébánia hivatalos nyelve a magyar volt. (DOMOKOS 2001. 108.)

A Szent István nevét viselő templomot 1932-ben meglehetősen rossz állapotban találta Domokos Pál Péter, s így írt róla: „A pusztinai omladozó magyar templomban meghatódva ismerjük fel a főoltáron Szent István magyar király képét. A búcsú napját ugyan eltették augusztus 20-ról, de szeptember 2-án is eléneklik a pusztinai magyarok a derék Bartis Józseffel az élükön az »Ah, hol vagy magyarok...« kezdetű éneket.” (DOMOKOS 2001. 108.) A falu szülötte, az 1990-ben indult *Csángó Újság* első szerkesztője, Ósz Erőss Péter 1992-ben a következőképpen emlékezett gyermekora – 1940-es évek – templomára: „Bútorzata kevés, néhány patinás zászló, egy kopott orgonácska az igen szerény méretű kórusban, egy kopott gyóntatószék. Volt két régi kép is: az oltár fölött »Szent István király fölajánlja országát a Boldogságos Szűznek« és a kicsi oltár fölött Mária mennybemenetelét ábrázoló festmény. Az utóbbit sokat néztem ministránsként. Az egyik sarkában ez állt apró betűkkel felírva: »1875 – Rusz Péter Katalin ajándéka.« Így – magyarul.” (ÓSZ ERŐSS 1992. 24. 2.)

Már az első világháború után új templom építéséhez fogtak a pusztinaiak. Először csak a pénzt gyűjtötték rá, de az a pénz valahogy mindig eltűnt. Egyik pap váltotta a másikat, mindegyik nekifogott a pénzgyűjtéshez, de a templom csak nem épült. 1937-ben megszentelték ugyan az alapkövét, de még több mint másfél évtized kellett a befejezéséhez. Közben a rossz állapotban lévő, tapasztott sövényfalú, kis templomocskát használták. *Ha a zëmberek megszámitották volna, mennyi pénzt esszëattak ad-dig...nem egy templom lëhëtett vóna, de tíz!* – emlékezett később egy falubeli. Ezt a fából készült kicsi templomot az 1950-es években aztán *el-rontották*, vagyis elbontották és a szájhagyomány szerint ekkor egy kis csengettyűt találtak a falában, 1794-es évszámmal. Az új templomon végül az 1970-es években végezték el az utolsó simításokat, csakhogy akkorra a régi oltárkép már „nem volt meg”, a jászvásári püspökség pedig itt is le akarta váltani a templom védőszentjét. A pusztinai hívek azonban nem adták be könnyen a derekukat. Küldöttség járt a bukovinai Hadikfalván, megkeresték, elkérték és elhozták a székelyek által 1940-ben otthagyt, Szent Istvánt ábrázoló oltárképet, és ezt helyezték el a végül mégiscsak első királyunk nevének maradt templomban.

A magyar Szent István királlyal továbbra is sok bajuk volt a román – egyházi és világi – hatóságoknak. Ennek egyik – némileg folklorizálódott – részletét így mesélték a faluban: *Szentistán kirájt mü tartottuk ezelött öt-hat évvel [kb. 1980], a szülëtese napján, szëptëmber másodikán. Asztán átváltosztatták a halála napjára, augusztus tizenhatodikára. Met ő akkor halt meg, az águsztanak tizenhatodik napján, s a huszadikán tëmëtték. De ëszt zavarta az augusztus huszonhárom, amikor ugye, felszabadítottak bënnünket, s ëhoszták nekünk eszt a jó velágot, s ez esszëzavarta nekünk a bucsunkat. S mikor a papok látták, hogy mi van: ëgy rënd munkás mënen dógozni, s ëgy rënd marad otthon, akkor mic-sináltak? Aszonták, hogy szëptëmber ëső vasárnapján legyen meg Szent-istán bucsuja. De a tizenhatodiki halálát es innapoljuk.*

*

Így tehát Moldvában ma a pusztinai az *egyetlen* olyan templom, amelynek oltárképén változatlanul Szent István magyar király látható, amint a koronát Máriának nyújtva a magyarok népét és országát Boldogasszony oltalmába ajánlja. De a templom védőszentjével azóta is szüntelen harcban

áll a moldvai római katolikus papság. Amikor néhány esztendeje újrafestették a templomot, a diadalíven lévő, különben román nyelvű szöveget – *Sfinte Stefane roaga-te pentru noi!* [Szent István könyörögj érettünk!] – egyszerűen lefestették, az egykor Bukovinából hozott oltárképet pedig – nyilván a plébános hozzájárulásával – „valahová” eltették, s helyére másfélszeres méretben, gyöngye kivitelben, ugyanazt a képet festették rá a vakolatra. Csak remélhetjük, hogy ez a lépés a Szent István elleni egyházi hadjárat végét jelenti, s nem egy újabb folyamat kezdetét. Jellemző egyébként a gyülekezet és a plébános közti viszonyra, hogy nincs a faluban senki, aki rá merne kérdezni: hová lett az oltárlép? Vagy el merete volna kérni – mint közösségi tulajdont – a Pusztinai Magyar Ház számára.

Büszkék lehetnek tehát a pusztinaiak, hogy ilyen körülmények között is mindmáig ragaszkodtak templomuk védőszentjéhez, magyarságunk oltalmazójához. Pedig az utóbbi évtizedekben az egyház – amely immár úgy változtatja a pusztinai Szent István-búcsú idejét, mint más a gatyáját – újból megváltoztatta, immár augusztus első vasárnapjára tette a templombúcsú időpontját, mégpedig azzal a kalmárszellemű ürüggyel, hogy akkor rendezték – magyarországi támogatással – a Pusztinai falunapot, amire rendszerint hazalátogatnak a nyugaton dolgozó vendégmunkások. Ma már ugyan nincs falunap, Szent István király jobb sorsra érdemes búcsúját azonban ottfelejtették a nemrég kijelölt napon.

De a pusztinai hívek nem bántak ilyen mostohán védőszentjükkel, mint a papjaik. Nevét viseli a településen a dr. Nyisztor Tinka vezetésével működő civil szervezet. 2006-ban templom közelében lévő háza előkertjében a budapesti Lakatos Demeter Csángómagyar kulturális Egyesület segítségével Csoma Gergely által készített szobrot állíttatott tiszteletére Erőss József pusztinai lakos. 2014-ben pedig újabb Szent István szobrot avathatott Pusztina hagyományőrző, öntudatos közössége, Simmer Sándor csongrádi fafaragó alkotását és ajándékát. Mindhárom – szellemi és tárgyi emlékmű – fontos pillére Pusztina lakossága identitásának, *pusztinaiságának*.

S ha már a templomnál tartunk, hát büszkék lehetnek a pusztinaiak arra is, hogy az elmúlt évtizedekben ők tették a legtöbbet, ők fáradoztak a legszorgalmasabban azért, hogy megvalósulhasson Jézus Krisztus tanítványai számára adott megbízatása: *menjetez és hirdessétez ígémet, minden népnek a maga nyelvén!* A falu küldöttsége járt a jászvásári püspökségen, jártak Bukarestben a nunciusházban, jártak a Vatikánban; rimánkod-

tak, kértek, könyörögtek: de nem kaptak egyebet, mint hamis ígéreteket, aztán kaptak egyházi emberekhez méltatlan ámitást, százával aláírt kérvényeikre sunyi lapítást vagy goromba fenyegetést. Csak éppen azt nem kapták meg, amit kértek: az anyanyelvű vallásgyakorlat alternatív lehetőségét. Nem is kaphatták meg, hiszen a moldvai katolikus klérus még 1886-ban felvállalta, hogy a legális működéshez való állami hozzájárulás fejében elrománosítja a moldvai magyarokat. S amíg ettől a szégyenletes elkötelezettségtől nem tudnak megszabadulni, addig – vatikáni bűnrészeséggel – folyamatosan azt kell hazudniuk, hogy a pusztinai katolikusok – akárcsak a többi moldvai csángó – voltaképpen románok. Minden egyes pusztinai ember, aki aláírta a szabad vallásgyakorlat iránti kérvényt, aki bár egyszer is részt vett a Pusztinában – különböző alkalmi helyeken – a tiltás ellenére bemutatott magyar nyelvű misén és igehirdetésen, aki vállalkozik, hogy a halottak és hozzátartozók kérésére a virrasztásokon és a temetéseken magyarul imádkozik és elénekli a régi szép, magyar egyházi énekeket, akik a Katolikus Rádió műsora számára elimádkozták magyarul a rózsafüzért – azok mind-mind büszkék lehetnek arra, hogy vállalni merik őseik, elődeik kultúráját, vallását és értékrendjét. S a többiek is, akik talán nem merik vállalni a magyarságukért való nyilvános kiállást, azok is feljebb emelhetik a fejüket, amiért vannak ilyen falustársaik.

*

Ám nem csak az anyanyelvükhöz való ragaszkodás és az ősi hit el nem hagyása lehet az öntudat forrása Pusztinában, hanem a kétkezi munkában végzett serény, szorgalmas teljesítmény is. Moldvában Cuza fejedelem idejében, 1864-ben következett be a jobbágyfelszabadítás, akkor *földesítették meg* a pusztinaiakat is. A népi emlékezet talán egy kicsit túl is becsüli 1864 jelentőségét, de kétségtelen, hogy a szegény nép sorsában komoly változásokat hozott. Az 1902-ben született Kaszáp István szerint így emlékezett rá a családi hagyomány: *1864-ig, ahol főszted a málét, az sem vót a tiéd. A bojér főggyét dógoszták, jobbágyok vótak, rabok. Akkor asztán mindēnkinek attak három-öt fácsát. De nem atták egyfélékép-pen. Akinek nem volt marhája, s a két karjával dógozott a bojér mósiján, annak attak kicsikébbet. Akinek vót két ökre, annak attak kétökörrészt, s akinek vót négy ökre, annak négyökörrészt. Hatökörrésze Pusztinában csak Gyurka Antinak, Gyurka Györnek, Szabó Jánosnak s Deme-*

ter Győrnek vót. A hatökrös kapott hat fácsát. Apóm három fácsát kapott vót, etétöt húsz prezsinát, szénafüvet egy fácsát, s még a mészben is kapott egy darabot, s úgy lett ki a három fácsa. Összesen tehát mintegy nyolcvan gazda kapott földet Pusztinában, csaknem mindenki, hiszen a lakosság száma akkor nem haladta meg az ötszázat. A visszaemlékezések szerint így körülbelül a határ egynegyede lett az embereké, a többi a bojár tulajdonában maradt.

Az I. világháború – vagy mint a csángók mondják: az első *verekedés* – után ismét osztottak kevés földet a pusztinaiak között, mégpedig meglehetősen zavaros körülmények között. Azoknak, akik részt vettek a háborúban, ígértek ugyan földet, de az eszkorcéni román bojár – akinek birtokában volt a pusztinai földek túlnyomó része –, nem szívesen adott földet a magyaroknak, ezért nem itt, hanem Foksány környékén kapták meg a jussolt földjüket. Ezt aztán volt aki, elfogadta, más nem, egyéb lehetőség nem kínálkozott. De a pusztinaiak ott is megmutatták, hogy a két kezük szorgalmas munkájával pótolni tudják azt, ami hátrányt magyarságuk miatti másodrendűségükből fakadóan el kellett viselniük. Akik Garófán (Garoafa) kaptak helyet, az ottani jobb földeken, a kedvező piacot jelentő Mărășești és Focșani városok közelében, célszerű többletmunkával, belterjes földműveléssel, jól jövedelmező városellátó kertészetet teremtettek, amit a kollektivizálás időszakában is átmentettek, mára pedig virágzó földs gazdálkodássá fejlesztették.

Hiszen azon a kevés és gyöngé földön, ami a kezükön volt, a pusztinaiak otthon is mindig okosan dolgozva igyekeztek megélni. A Tázló mentén a – részben magyar lakosságú – frumószaiai és a pusztinaiak használták ki a legötletesebben a faszujka köztetermesztésének lehetőségeit, mivel náluk a lakosság számához képest mindig igen kevés volt a föld, egy-egy családra még egy hektár sem jutott. Ezért a környező román településeken a bojártól vagy az emberektől földet béreltek, s azt többletmunkát igénylő belterjes műveléssel hasznosították. A földbe törökbúzáat, bosztánt és faszujkát – vagyis kukoricát, takarmánytököket és babot – vetettek. Így megtermelték maguknak a puliszkához való törökbúzáat, az állataiknak való takarmányt, a faszujkát pedig megvették a közeli városban lakó zsidók, nekik ugyanis, kereskedők lévén, volt pénzüik. Ebből aztán kifizették a föld bérletét, s még egyébre is jutott. A babnak mindig jó ára volt, az idősek ma is emlegetik: *vót ojan üdő es, hogy majdnem ojan ára vót, mint a rizkásának*. A közeli Bohus város zsidó kereskedőinél a vajukat is

értékesíthették, de híresek voltak a pusztinaiak a szarvasmarhájukról is. Ezeknek a kölesönösen előnyös, jól működő gazdasági kapcsolatoknak aztán az erőszakos kollektivizálás vetett véget, de a pusztinai gazdák jó híre mindmáig fennmaradt a környéken.

Kevés földjük miatt különféle kézműves mesterségekkel is foglalkoztak a pusztinaiak, ami kiegészítette a megélhetést. Ilyen volt régebben a fazekasság és a kosárfonás, vagyis *kaskötés*. Mindkettő emlékét KÓS Károly (1976. 155–166.) leírása őrzi; a fazekassággal már a két világháború között, az 1920-as években fölhagytak, de a *kaskötésnek* még ma is él néhány utolsó mohikánja. Mindkettőnek az a tanulsága, hogy az ügyes és szorgalmas pusztinaiak megtalálták a földhiány egyik ellenszerét. Igaz, nem volt könnyű munka: bár a cserepet és a kosarat is fedél alatt készíthették, az értékesítés, vagyis inkább a terményre cserélés fárasztó szekerézéssel, ázással-fázással, de világlátással is járt. Mindenesetre mindkét mesterséggel könnyebben és többet kerestek, mintha napszámban kapáltak volna.

Ám a földhiány mégis nyomasztó volt, mert az emberek szaporodtak, s a föld nem. Ahogy Erőss József, a kollektív egykori elnöke fogalmazott: a falunak *ki kellett fakadnia*. Így aztán az 1940-es évek elején, amikor a bukovinai székelyeket magyar–román államközi megállapodással hazavitték Romániából Magyarországra, Pusztinából is útra kelt mintegy negyven család. Részben engedéllyel, többen szökve, a katonai szolgálat elől menekültek, s 1945-ben, hosszas hányódás után a Baranya megyei Szárász és Egyházaskozáron telepedtek le. Évekig küszködtek az évszázados moldvai lét miatti elmaradottsággal: az ottmaradt sváboktól s az odatelepített felvidéki magyaroktól tanulták el a gazdálkodás – különösen a kukoricavetés, a szőlőtermesztés és a borfeldolgozás – korszerűbb módját. S válják becsületükre, olyan jól megtanulták, hogy a magyarfalusi, lábnyiki, lészpedi csángókkal közösen gazdálkodó egyházaskozári termelősövetkezet tíz esztendő múlva már a járás első kollektív gazdasága lett. (HALÁSZ 1971. 149.)

Pusztina mai lakossága a belőlük kiszakadottaknak erre a teljesítményére is büszke lehet. A Moldvában maradottak közül 1945 után megint csak a háborúban részt vettek kaptak földet: akiknek kevesebb földjük volt, azoknak fél hektárt, akiknek több, azoknak 14 prezsinát juttattak. A nagy földhiány is hozzájárult, hogy 1945 után még további 11 család kerekedett föl Pusztinából, s kevés vagyonát eladva, elajándékozva elindult

Magyarország felé. Az akkori államközi viszonyok azonban már nem tették lehetővé az áttelepülést, ezért – néhány hónapos, vagonokban megélt szenvedés után – visszatértek Pusztinába, ahol nagy keservesen új házat kellett maguknak építeniük.

*

A történelem malomkövei pedig öröltek tovább. 1946-ban Moldvában, így Pusztinán is megalakult a Magyar Népi Szövetség helyi szervezete, 1948-tól pedig magyar nyelvű iskola is indult a faluban. Egy 1951 szeptemberében készült, a Bákó tartományi csángók iskolaügyéről szóló jelentés szerint a falu magyar tannyelvű iskolájában 5 magyar tanerő dolgozott és 210 volt a tanköteles gyermekek száma, továbbá magyar tannyelvű óvoda is működött 70 gyermekkel. (VINCZE 1999. 232.) Az anyanyelvű oktatás eredményeként már 1948 szeptemberében öt pusztinai fiatal tanulhatott tovább különböző csíkszeredai iskolákban. Később még heten jutottak el Erdélybe, tanítóképzőbe, s négyen végeztek is közülük: Eröss Péter (Ősz) Kovásznára került tanítónak, majd Sepsiszentgyörgyre könyvtárosnak; Kaszáp János Dánfalván, majd Gyergyószentmiklóson tanított, de aztán inkább elment munkásnak; Kis István Csíkszeredán lett állomásfőnök, de még a Ceaușescu időkben családotól kiment Amerikába; végül Bece József, aki visszatért Pusztinába, s ott nyugdíjazásáig románul tanította a magyar gyermekeket. Ugyanis 1958-ra Pusztinában is betiltották a magyar nyelvű oktatást.

Nem sokkal ezután következett az újabb csapás, az erőszakos kollektívizálás. Az 1960-as években elrendelt közigazgatási átszervezés során kiderült, hogy a pusztinaiak nem akarnak többé az őket korábban kizsákmányoló, kiváltságos nagygazdák által is lakott Grigorénhoz tartozni, hanem inkább a közelebb lévő, bár ugyancsak román lakosságú Pírjolhoz kötötték volna magukat. Noha később talán már bánták ezt a döntésüket, de érdemes feleleveníteni az eseményeket. Jól jellemzi ugyanis Pusztina népének helyzetét, miszerint az 1960-as években szinte lázadniuk kellett azért, hogy két rossz közül a kisebbnek tűnőt választhassák, de az is jellemző, hogy kiharcolták maguknak ezt a lehetőséget. A már idézett Kaszáp István így emlékezett az akkor történetekre: *Megyésítéskor a megyé s a párt aszt akarták, hogy Pusztina Grigorénhoz tartozzon, de a falu fellázott. Émenték Bukarestbe, s onnat hoztak komissziát.*

Idējött egy dzsenerál, aki itt vót képviselő, s mikor ment el Perzsojból, akkor a pusztinai asszonyok az uttyát elálták, s azonták, amíg aszt nem mondog, hogy Perzsojig jövünk, addig innét nem métsz el. A bukaresi vizsgálat asztán aszt végészte, hogy Perzsojhoz tartozzunk, mivél Grigorénból ugyés évitték a komunát Ęszkorcénba. A grigoréniak ugye, rezesék vótak, s közülük sokan kerültek magas beosztásba, s azok hajtották, hogy Pusztina náluk maraggyon. Mět a grigorénijéknék, hogy rözések vótak, sok főggyük vót, sokat felhasználták a pusztinajiakat. Ők a pusztinajiakkal éltek: aratni, kapáni... mindent. S most, hogy közgazdálkodás lett, bétették az ök főggyeiket livádával, älmával, körtével, cseresnyével. S akkor nekünk itt van ez a szép, nagy mező, s gondóták, majd itt természeténék gabonát. S ezétt kellett vóna nekik Pusztina. De a pusztinaiak ezzel a „morzsa revolúcióval” megvédték azt, amit érdeküknek gondoltak.

*

Talán nem túlzás, ha azt mondjuk, a moldvai csángók 1990 utáni megújulásának jelentős része valamilyen formában Pusztinához kötődik. Bizonyára Szent István oltalma teszi, hogy ők – s talán még a klézseiek – jutottak legtöbbször identitásuk megőrzésében, öntudatuk megerősítésében, emberi jogaik felismerésében, magyarságuk kinyilvánításában. Tudván azonban, hogy a csángók körében a közösségi gondolkodásnak történelmi okok miatt nincs erős hagyománya, természetes, hogy ezek a parányi dícsőségek elsősorban néhány személy erőfeszítésének eredményei, s szinte felismerhetetlen az egyéni érvényesülés és a közösségi szolgálat közti, máshol is oly sokszor elmosódó határ.

A már korábban Erdélybe költözött csángók közül az öntudatosabbak – akiket nem taszított a székelyek csúfolkodása a románsághoz –, az 1990-es esztendő elején megalakították Sepsiszentgyörgyön a *Moldvai Csángómagyarok Szövetségét*. A szervezet első vezetője a pusztinai születésű *Ősz Erőss Péter* volt, akitől unokaöccse, az ugyancsak Pusztinából származó *Erőss J. Péter* vette át a szervezet vezetését. Ez a szövetség jelentős szerepet vállalt a csángó gyermekek Székelyföldön, valamint Magyarországon történő oktatásának, a csángó hagyományörző együttesek magyarországi fellépésének, a 90 esztendő Domokos Pál Péter köszöntésének szervezésében, továbbá 1990 márciusától megindította a – ké-

sőbb *Moldvai Magyarság* címmel megjelenő – *Csángó Újságot*. (SZŐCS 1993. 163.) A szervezet az 1990-es évek közepén Bákóba költözött, és későbbi elnökei, alelnökei között is ott találjuk a pusztinai *Bartha Andrást* és *Bilibók Jenőt*. Pusztinai születésű továbbá az a *Szócs Anna*, aki a budapesti, művelődéssel foglalkozó minisztériumban „csángó referensként” dolgozott az 1990-es években működő nemzeti kormány idején. Alakult aztán Pusztinán egy másik civil szervezet is, a *Szent István Egyesület*, amelynek vezetője a világ első, közülük származó, és magyarságát vállaló, néprajzi doktorátussal rendelkező kutató, *dr. Nyisztor Tinka*. Jórészt ő fogta és fogja össze falujában a magyar nyelvű miseszolgálatot sürgető igényeket. Ő vezette a magyar nyelvű vallásgyakorlatot kérők küldöttségét a jászvári püspökhöz, a bukaresti pápai nunciushoz, a vatikáni adminisztrációhoz, s ő továbbítja azon pusztinaiak kéréseit az „illetékes” helyekre, akik anyanyelvükön is szeretnék hallgatni Isten igéjét. S mivel kérésük ez idáig még nem talált meghallgatásra, nagyobb ünnepeken az ő házuk udvarán misézik magyarul az Erdélyből idelátogató lelkész. A pusztinai Szent István Egyesület magját alkotó asszonyok valósították meg azt a csángók körében ma – már vagy még – sajnos rendkívül ritka gyakorlatot, hogy a halottak melletti virrasztások alkalmával, régi magyar egyházi énekekkel szolgálnak.

Nyisztor Tinka erőfeszítése is hozzájárult, hogy Pusztinában az elsők között valósult meg a magyar nyelv tanórán kívüli oktatása, 2002 őszétől pedig – nem kevés küzdelem eredményeként – az iskolai falai között „alternatív” módon oktatja a magyar nyelvet az ugyancsak pusztinai *Nyisztor Ilona* és *Bilibók Jenő*, időnként máshonnan érkező pedagógusok segítségével.

Az iskolai keretek között folyó anyanyelvi oktatás mellett legalább ilyen fontos a tanórán kívüli oktató-nevelő munka, valamint a kulturális értékek, a hagyományok megélése és átörökítése. Ezt a célt szolgálja a 2006-ban, sokféle támogatással felépült *Pusztinai Magyar Közösségi Házban* folyó munka. Különböző iskolán kívüli oktatási programoknak, konferenciáknak, népdalvetélkedőknek, zenetáboroknak és sok más kulturális rendezvénynek ad helyet ez a ház, emellett szervezi a magyar nyelvű oktatásban résztvevő pusztinai gyermekek számára a Kárpát-medencei kulturális rendezvényeken való részvételt. Ők rendezik meg évről évre a kiváló pusztinai énekes- és mesemondó asszony, *László Katalin* emlékének ajánlott népdalversenyt. Nem tudom pontosan, hogy a különbö-

ző moldvai csángó településeken működő Magyar Házakban milyen szép és eredményes munka folyik – arra ők legyenek büszkék! –, de az biztos, hogy a *Nyisztor Ilona, Bartha András, Bilibók Jenő és Nyisztor Demeter* szolgálatával működő Magyar Házban folyó munkára büszke lehet minden pusztinai ember.

*

Az elmondottak alapján úgy érzem: aligha túlzás, ha azt mondjuk: Pusztina ma egyfajta mércét jelent, mit is tud elérni, mennyit képes megvalósítani egy olyan csángó közösség, amely valamelyest már felismerte lehetőségeit és törekszik is azok kihasználására. Ez a fajta érdekérvényesítés természetesen korántsem jellemző Pusztina lakosságának egészére, még a nagyobbik részére sem. Az identitással rendelkező pusztinaiak ma még sajnos kisebbségben vannak a faluban. S ahogy ember nincsen, ugyanúgy faluközösség sincs hiba nélkül. A pusztinaiak is sokkal többet érhetnének el mind gazdasági, mind pedig kulturális téren, ha egy-egy jó ügy érdekében *össze tudnának fogni*, ha jobban megbecsülnék egymás erőfeszítéseit, ha nem engednének az ördögi sugallatnak, ami igyekszik összeugrasztani, egymás ellen fordítani az embereket. Ha ellent tudnának állni ennek a kísértésnek, ha át tudnák érezni a közösséghez való tartozás előnyeit, sokkal többet tudnának elérni, jobban is éreznék magukat és sokkal boldogabbak lehetnének.

De – mint láttuk – így is van mire büszkének lenniük, van mire építeni a ma még sokakból hiányzó pusztinai azonosságtudatot, a „mi, pusztinaiak” szívből jövő érzését.